

УДК: 378

Молдарынова А.К., С.Нааматов ат. НМУ

ОКУТУУ ҮЧҮН УНИВЕРСАЛДУУ ДОЛБООРЛОО

Сапаттуу билим берүү педагогдун профессионалдык билиминен, педагогикалык техникасынан, гумандуу багыттуулугунан жана педагогикалык жөндөмдүүлүгүнөн көз каранды экендигин практикада кездештирип келебиз. Ар бир мугалимдин окуучуларга билим берүүсүн өзүнчө кайталангыс процесс катары карасак болот. Ар бир бала өзүнчө кайталангыс, өзүнчө таланттуу. Ал эми ишине берилген гана мугалим анын жөндөм-шыгын ачууга, өнүктүрүүгө шыктандырып, ал тургай, турмушунда өз алдынча колдонуусуна түрткү бере алат.

Демек, белгилей кетүүчү маселе, окуучуну биз жөн гана кургак билим менен сугарбастан, алган билимин турмушта пайдалана билгидей компетенттүүлүккө ээ кылуубуз зарыл. Ал эми окутуу үчүн универсалдуу долбоорлоо дегендин өзү эле – бул бардык окуучулар үчүн таанып-билүү, мотивациялык жана эмоционалдык тармакта жеткиликтүү окутуу шарттарын жаратуу, ошондой эле жеткиликтүү болгон когнитивдик, эмоционалдык жана шыктандыруучу чөйрөдө окутууга шарт түзүүчү концепция жана ыкма.

Өзөктүү сөздөр: *окутуу үчүн универсалдуу долбоорлоо, дифференцияланган окутуу, компетенттүүлүк, билим берүүнүн стандарты, суроолор таажы гүлү.*

Молдарынова А.К., НГУ им. С.Нааматова

УНИВЕРСАЛЬНЫЕ ПРОЕКТЫ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ

На практике видим, что качественное образование зависит от профессиональных знаний, педагогических приемов гуманной ориентации и педагогических навыков учителей. Процесс обучения каждого учителя можно рассматривать как уникальный процесс. Каждый ребенок по своему уникален, по своему талантлив.

И только учитель преданный своему делу, может вдохновлять, развивать и даже применять их в своей жизни.

Следует отметить что нам необходимо давать ученику не только сухие знания, а научить применять полученные знания в жизни. Универсальный проект для обучения - это создание учебной, мотивационной и эмоциональной среды, доступной для всех учащихся, а также это концепция и способ, обуславливающие условия для создания когнитивной, эмоциональной среды обучения.

Ключевые слова: *универсальные проектирования для обучения, дифференцированное обучение, компетентность, образовательный стандарт, вопросы Блума.*

Moldarynova A.K., Naryn State University named after S.Naamatov

UNIVERSAL PROJECTS FOR TRAINING

In practice, we see that quality education depends on professional knowledge, pedagogical methods of humane orientation and pedagogical skills of teachers. Each pedagogical education of students can be considered as a unique process. Every child is unique. And only a devoted teacher can inspire, develop and even apply their talents in their lives.

It should be noted that we need to give the student the opportunity not only to teach with useless knowledge but also to apply the knowledge gained in life. A project for learning is creating a learning environment accessible to all learners in a cognitive, motivational and emotional sphere, as well as an accessible cognitive emotional learning environment, while at the same time creating cognitive, emotional

and motivational learning, concepts and methods.

Keywords: *differential learning, competence, educational standart, Bloom's questions.*

Бүгүнкү күндө билим берүүдөгү олуттуу маселелердин бири болгон инсанга багыттап окутуу-үйрөтүү принциптерин, ошондой эле окуучулар менен кайтарым байланышты түзүп, окуучулардын үзгүлтүксүз окуп-үйрөнүүсүнө түрткү бере турган билимдерин, билгичтиктерин, көндүмдөрүн өнүктүрүү жана аларды ар түрдүү кырдаалдарда колдоно билүү жөндөмүнө негиздеп, сабакта берилген маалыматтарды буга чейинкидей жаттап алууга эмес, жогорку деңгээлде ой жүгүртүү көндүмдөрүн өнүктүрүүгө басым жасап, окуп-үйрөтүүдөгү сапатты жакшыртууга таасир этүү – ар бир мугалимдин эн жогорку милдети .

Сапаттуу билим берүү педагогдун профессионалдык билиминен, педагогикалык техникасынан, гумандуу багыттуулугунан жана педагогикалык жөндөмдүүлүгүнөн көз каранды экендигин практикада кездештирип келебиз. Ар бир мугалимдин окуучуларга билим берүүсүн өзүнчө кайталангыс процесс катары карасак болот Академик И.Б.Бекбоев өзүнүн “Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери” деген эмгегинде төмөнкүчө белгилеген:

“Окутуунун ийгиликтүүлүгү анын максаттарынын кандай болушуна жана материалдын мазмунуна гана көз каранды эмес, ал ошондой эле коюлган максаттарга жетишүүнүн жолу кандай болушуна, б. а., окутуунун методунун кандай экендигинен көз каранды” [1]. Демек, мугалим окутуунун кандай технологиясын тандады, ал окуучулардын жаш курагына, класстын өзгөчөлүгүнө ылайык келеби, жыйынтыгында окуучуда кандай компетенттүүлүк калыптанат деген сыяктуу суроолорго жоопту төмөнкү мисалдардын чегинде карап көрөлү.

Учурдун талабына ылайык, ар тараптан өнүккөн адамды даярдоодо коомчулук менен бирдикте билим берүүнү реформалоо маселеси азыркы күндө актуалдуу болууда. Мында белгилей кетүүчү маселе, окуучуну биз жөн гана кургак билим менен сугарбастан, алган билимин турмушта пайдалана билгидей компетенттүүлүккө ээ кылуубуз зарыл. Мындай окутуунун маңызы– практикалык тажрыйбаны түшүнүү. Кытай философу Конфуций: “Айтсаң – мен унутуп коём, көрсөтсөң – мен эстейм, мени жасатсаң – анда мен түшүнөм”, - деп айткандай, окутуу чөйрөсүн Окутуу үчүн универсалдуу долбоорлоо– бул бардык окуучулар үчүн таанып-билүү, мотивациялык жана эмоционалдык тармакта жеткиликтүү окутуу шарттарын жаратуу, ошондой эле жеткиликтүү болгон когнитивдик, эмоционалдык жана шыктандыруучу чөйрөдө окутууга шарт түзүүчү концепция жана ыкма.

Окутуу үчүн универсалдуу долбоорлоонун принциптери [2]:

1-принцип: Эмнеге окутабыз?

- Билимдерди калыптандырууда жана маалыматты кабыл алууда ар кандай ыкмаларды камсыздоо үчүн окуучуларга окуу материалынын бир нече формасын сунуштоо зарыл.

2-принцип: Кантип окутабыз жана баалайбыз?

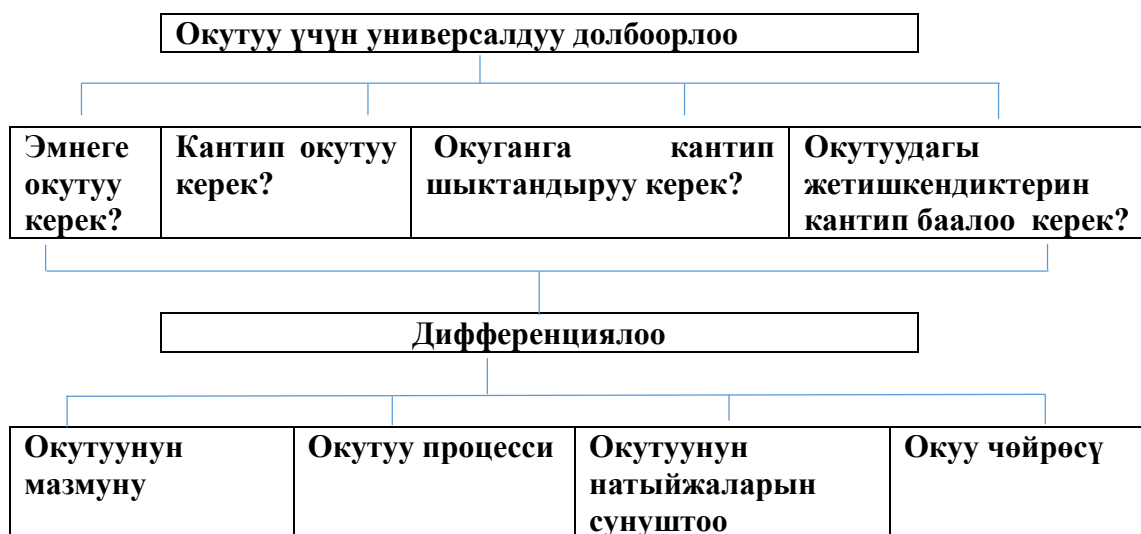
- Окуучуларга окутуунун жыйынтыктарын жана окуудагы жетишкендиктерин ар кандай ыкмалар жана формалар менен көрсөтүүгө мүмкүнчүлүк түзүү керек.

3-принцип: Кантип окууга шыктандырабыз?

- Окуучуларды окуу процессине катыштыруу үчүн шарт түзүү жана алардын бири-бири менен өз ара аракеттенүүсүнүн бир нече варианттарын сунуштоо керек.

Ал эми окутуу процессиндеги дифференциланган окутуу – бул бардык окуучулардын жеке өзгөчөлүктөрүн, мүмкүнчүлүктөрүн жана жөндөмдүүлүктөрүн эске алуу менен окутуу.

Окутуу үчүн универсалдуу долбоорлоонун жана дифференциялуу окутуунун өз ара байланышы

Мазмунду дифференциялоо:

- Окуу көндүмдөрүнүн өнүгүүсүнүн ар кандай деңгээлдери үчүн окуу материалдары;
- Маалыматты аудиалдык жана визуалдык көрсөтүү;

Окуучулардын ой жүгүртүүсүн, көндүмдөрүн, сөз байлыктарын кеңейтүү;

Окутуунун натыйжаларын сунуштоону дифференциялоо:

- Билдирүүнүн ар кандай каражаттары;
- Окуучулардын жетишкендиктеринин деңгээлине ылайык тапшырмалар;
- Окуучуларга долбоорлорду жүзөгө ашыруу формасын тандоо;
- Окуучулар өзүлөрүнүн чыгармаларын үлгүгө ылайык жана чыгармачылык элементтери менен жаратышат;

Окутуу процессиндеги дифференциялоо:

- Көп деңгээлдүү ишмердүүлүк;
 - Окуп-таануудагы берилген тапшырмалардын, окуучулардын жеке муктаждыгын эске алган тапшырмалардын деңгээли;
- Окутуунун натыйжаларын сунуштоону дифференциялоо;
- Билдирүүнүн ар кандай каражаттары;
 - Окуучулар чыгармачылык менен иштешине түрткү берүү.

Окуу чөйрөсүн дифференциялоо;

- окуучулардын муктаждыктарын жана пландаштырылган иш-чараларды эске алуу менен окуу мейкиндигин райондоштуруу: жеке, топтук жана фронталдык иштер;
- маданияттардын көп түрдүүлүгүн жана үй шарттарын чагылдырган материалдар;
- жеке муктаждыктарга ылайык келген өз алдынча иштөө үчүн так көрсөтмөлөр;
- окуучуларга мугалимден жардам сураганга мүмкүнчүлүк берген атайын эрежелерди иштеп чыгуу.

Демек, окуу– бул мектеп программасынын жөн гана предметтик мазмуну эмес, бул фундаменталдык көндүм: окуучу өзү окуп-үйрөнгөн нерсени кабыл алууга даяр, бардык окуган маалыматты аралаштырып, талдай алат, башкача айтканда, натыйжалуу билимге, келечектеги турмушка багыттоосу. “Окуу баланы окутуу процессинде чексиз мүмкүнчүлүктөргө ээ кылат жана анын жеке өнүгүүсүндө да зор таасирин тийгизет. Ошондуктан мектеп предметтерин үйрөтүүдө окуу көндүмүнө максималдуу басым жасалышы керек. Окуу кайсы предмет жана кайсы класстарда окутулгандыгына карабастан, ишмердүүлүктүн жогорку жемиштүү жана натыйжалуу түрүнө айланышы

керек” (Лемод Д., 2016). Ошондуктан жашоонун күн сайын өзгөрүп турган шарттарында жаңы, салттуу эмес көйгөйлөрдү чечүүнү мезгил талап кылат. Бүгүнкү күндүн адамы жашоосунун этаптарында бир нече жолу кесиптик багытын өзгөртүүгө жана башка кесипти өздөштүрүүгө туура келүүдө Бул адамдарга “Жашоо үчүн билим алуу” чакырыгы “Өмүр бою билим алуу” чакырыгына алмашууда.

Жогорудагы талаптарга ылайык, Кыргыз Республикасынын билим берүү системасынын өзгөрүүсүнө да талаптар коюлуп, ага жооп катары Кыргыз Республикасынын Өкмөтү “Мектептик билим берүүнүн мамлекеттик стандартын” кабыл алган [3].

Бул жалпы орто билим берүүнүн мамлекеттик стандартында белгиленген окуучулар ээ болуучу компетенттүүлүктөр каралган .

Компетенттүүлүк – адамдын ар түрдүү билимдердин, билгичтиктердин элементтерин жана иш-аракеттин ыкмаларын белгилүү бир кырдаалда (окуу, инсандык, кесиптик) натыйжалуу, майнаптуу иштөөсү үчүн зарыл болгон билим даярдыгына карата алдын-ала коюлуучу социалдык талаптар. Окуучуларда негизги компетенцияларды калыптандыруу максаты окуу предметтерин окутууда эле калыптанбастан, мектеп турмушунун бардык уюштурулушунда, окуучулардын жашоосунун башка чөйрөлөрүндө да калыптанат .

Компетенттүүлүктү калыптандырууда да мугалим үчүн окуучулар билип алган маалыматтардын саны эмес, турмуштагы иш-аракеттерде келип чыгуучу маселелерди чече билүүчүлүгү жана ишмердик ыкмаларын өздөштүрө билүүчүлүгү коюлат. Компетенттүүлүккө маселени өз алдынча коюп, аны чечүү үчүн зарыл билимдерди издеп таба билген жана аларды изилдөө аркылуу аныктай билген шартта гана жетишүүгө болот.

Бул Кыргыз Республикасынын жалпы орто билим берүүнүн мамлекеттик стандартында окуучулар ээ болуучу төмөнкүдөй негизги компетенттүүлүктөр каралган:

- Маалыматтык компетенттүүлүк;
- Социалдык -коммуникативдүүлүк компетенттүүлүк;
- Өзү-өзү уюштуруу жана проблемаларды чече билүү компетенттүүлүгү.

Билим берүү процессинде негизги компетенттүүлүктөргө окуучу төмөндөгүдөй шарттар түзүлгөндө ээ боло алат:

• Окуучулар кандайдыр бир ишмердикти (изилдөөнү, долбоорлоону) жүзөгө ашырууга катышканда;

• Окуу процесси окуучунун өз алдынчалыгын, өз ишмердигин уюштурууну жана анын натыйжалуулугу үчүн жоопкерчилигин өнүктүрүүгө багытталганда;

- Максат коюп, ага жетишүү тажрыйбасын өздөштүрүү үчүн кырдаал түзүлгөндө;
- Топтордун иши натыйжалуу уюштурулганда;
- Мектептин педагогикалык кызматкерлери өздөрүнүн компетенттүү жүрүм-турумун көрсөткөндө ж.б.

Маалыматтык компетенттүүлүккө ээ болуу дегенибиз –

- маалыматтын түрлөрү менен иштей алуу;
- жетишпеген маалыматты максаттуу издөө;

анын айрым бөлүктөрүн салыштыруу, бүтүндөй талдоо билгичтиктерине ээ болуу, божомол жасоо ж.б.

Социалдык-коммуникативдик компетенттүүлүккө ээ болуу дегенибиз –

- командада, коллективде иштей билүү;
- түшүнүктүү жеңил тил табыша алуу;

өзүнүн ой-мүдөөлөрүн башка адамдардын жана коомдук топтордун таламдары менен шайкеш келтирүү;

- көз караштардын ар түрдүүлүгүн кабыл алуу менен өз пикирин цивилизациялуу

түрдө жактоо;

башка адамдардын баалуулуктарына (диний, этностук, кесиптик, инсандык ж.у.с дөөлөттөрүнө) сый мамиле жасоо ж.б.

Өзүн-өзү уюштуруу жана проблемаларды чечүү компетенттүүлүккө ээ болуу дегенибиз –

- маалыматтагы, окуудагы же турмуштук кырдаалдагы карама-каршылыктарды көрө билүү;

- өз алдынча же башкалар менен биргелешип ар түрдүү ыкмаларды колдонуу менен аларды чече билүү;

иш-аракеттер жөнүндө чечим кабыл алууга жөндөмдүү ж.б.

Бул компетенттүүлүктөрдү калыптандыруунун зарылчылыгын академик Исак Бекбоев мындан бир нече жыл мурун жарык көргөн өзүнүн “Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери” китебинде төмөнкүчө белгилеген: “... даяр түрдө кабыл алынып өздөштүрүлгөн информацияларда, мугалимдин үлгүсү боюнча калыптанган билгичтиктерде, чыгармачылык эмгектенүүнүн тажрыйбасын үйрөнүп өздөштүрүүнү камсыз кыла албайт...” жана “...окуучу чыгармачылык ыкмалар менен иштөөдө талап кылынуучу ситуацияга дуушар болуп, ошол ыкмаларды ал өзү аткаруусу керек”.

Демек, азыркы күндө окуучу маалыматты өзү издеп, зарылчылыгына жараша бөлүп кабыл алганды, анализдей билгенди үйрөнүүсү – учурдун талабы.

Азыркы тез өзгөрүлгөн мезгилде баланын өз алдынча иштөөсүн, ой-жүгүртүүсүн өнүктүрүүдө суроолорду көп берген, изилдегич инсандарды окутуп-тарбиялоо профессионалдуу ишке ашырылышы зарыл. Мугалим окуучуларга суроо бергенди жана өзүнүн суроосуна жооп бергенди үйрөтүп, жаңы идеяларды сунуштап, аларды ишке ашырууга жеткирип, алган билимдин практикада колдонулушуна жардам бериши керек. Ал үчүн биз окуучулар кичинекей кезиндеги жаңыны билгенде кандай сезимдерге ээ болсо, ошону ойготкондой ыкма табышыбыз керек.

Ойлоно билгендер суроо да бере билишет. Суроо деген сөздүн келип чыгышынын өзү эле айткандай, белгисиздиктин кырдаалындагы иликтөөчүлүк аракети. Ал эми белгисиздик болсо–тезинен өзгөрүп жаткан азыркы дүйнөнүн ажырагыс мүнөздүү белгиси. Суроолордун аркасы менен адам белгисиздикке карай көпүрө салат

Суроолор эмне үчүн керек? Суроонун биринчи бөлүгү (суроолуу) белгилүүнү сүрөттөйт, бул – негизинен, мурунку билимибиз, ал эми экинчи бөлүгү (жооп берүүчү) кандайдыр бир белгисиздикти, б. а., билгибиз келгенди камтыйт. Проблеманы аныктоого, тактап түшүнүүгө да көмөк берет.

Суроо берүү менен суроо аркылуу билсем дейт, тема жөнүндө кандайдыр бир ою болушу керек, же болбосо суроо – кандайдыр бир билим. Эгерде биз жансыз бир нерсе жөнүндө сурап, анда «Бул эмне?» деп сурайбыз. «Бул ким?» деп сурабайбыз да, анткени бизде кандайдыр бир деңгээлде билим бар.

Суроо берүү ыкмаларын биринчилерден болуп грек философу Сократ баштаган. Сократтын сүйлөшүү ыкмасы абдан кызыктуу болгон [4]. Көпчүлүгүндө баарлаша турган адамына суроосу менен башталган. Бирок алынган жооп Сократ үчүн анчалык так болбогондуктан, ал кийинки ой жүгүртүүлөр жана жөнөкөй эмес суроолору аркылуу баарлашкан адамды чаташтырган. Бирок суроолордун, ой жүгүртүүлөрдүн, келтирилген аргументтердин системасы суроого бир жалгыз туура жоопту, чындыкты табууга жардам берген.

Эми төмөндө окуучуларды суроо бере билүү жөндөмдүүлүгүн арттыруудагы компетенттүүлүктү калыптандырууга көңүл бөлөлү:

Суроо бере билүү жөндөмүн өнүктүрүү үчүн зарыл болгон шарттар.

Кандай гана суроо болбосун, анын туура жообу бар, эгерде балдар жетиштүү түрдө даярданышса же зээнин коё билсе, анын жообун таап алса болот. Калыптанып калган түшүнүктөр аркылуу суроолорго жооп табуу эч кыйын эмес деп билебиз. Ошондуктан суроо бере билүү жөндөмүндө зарыл болгон шарттарды топтоп, анан суроону беришибиз керек.

Окуучу суроого жооп бере албаган жагдайды мугалим нормалдуу деп эсептөөгө тийиш. Бул жерде тест тапшырбаса, адаттагы текшерүү иштери болбосо, анда кыйынчылыкта калуу фактысын кадыресе көрүнүш катары кабыл алуу керек. Биз баарыбыз тең дайыма кыйынчылыктарга дуушар болобуз. Демек, ошол кыйынчылыктардан чыга билүү үчүн окуйбуз.

• Мугалим бир нече вариантта жооп берүүгө боло турган жана андан аркы баарлашууга (диалогго) түрткү берүүчү ачык-айкын, чыгармачыл өңүттөгү суроолорду көбүрөөк бериши керек.

• Мугалим суроо таштап, кыйынчылыктарын балдар менен бөлүшөт. Бир гана шарт – ал кыйынчылык «оюн» эмес, чыныгы кыйынчылык болууга тийиш, анткени «жасалмалуулук» чанда бир учурда гана ойдогудай натыйжа берет.

• Суроо берүү менен балдарды коргонууга (актанууга) мажбур кылбаш керек. «Эмне үчүн?» деген сөздөн башталып, зекиген маанайда айтылган кандай гана суроо болбосун, окуучуну актанган жагдайга кириптер кылууга түртүп жаткандай кабылданат. Окуучулардын тандап алуу мүмкүндүгү болуш керек жана мындай тандап алууну алар өздөрү түзүшү зарыл. Мугалим ишти окуучулар анын изилдөө айдынын, мыйзамды окуп-үйрөнүү багытын өздөрү аныктай турган суроолордун «банкын» түзгүдөй кылып уюштурат.

«Суроолор таажы гүлү»

• **Жөнөкөй суроолор**, аларга жооп берүүдө кандайдыр бир фактыларды атап, белгилүү бир маалыматтарды эске түшүрүп, кайра айтып берүү керек. Аларды салтка айланып калган текшерүүнүн көптөгөн түрлөрүндө: зачеттордо, тесттерде, терминологиялык жат жазууларда ж.б. колдонушат.

• **Тактоочу суроолор**, адатта, мындай сөздөр менен башталат: «Демек, Сиз айткандай болсо, анда...?», «Эгер мен Сизди тура түшүнсөм, анда...?», «Мен жаңылбасам, Сиз... деп айттыңыз окшойт?». Мындай суроолордун максаты болуп адамга, ал азыр эле айтканына кайра кайрылууга мүмкүндүк берүү саналат. Кээде мындай суроолор баяндоо учурунда туюнтулуп, бирок айтылбай калган маалыматты угуу үчүн берилет. Мындай суроолорду эч кандай мыскылдоо ишараты жок берүү маанилүү. Тактоочу суроого карата таасын шакаба катары көпчүлүккө белгилүү бул көрүнүштү мисалга келтирсе болот (кашты көтөрүп, көздү чоң ачып, таңгалычтуу түрдө: «Ушу Сиз чын эле... деп ойлойсузбу?»).

• **Чечмелөөчү (түшүндүрүүчү) суроолор**, адатта, «Эмне үчүн?» деген сөздөр менен башталат. Айрым учурларда алар актанууга мажбурлап жаткандай терс кабыл алынышы мүмкүн. Башка бир учурларда алар себеп-натыйжалык байланыштарды аныктоого багытталат. «Эмне үчүн бак-дарактардын жалбырактары күзүндө саргайт?». Эгерде бул суроонун жообу белгилүү болсо, анда ал чечмелөөчү суроодон жөнөкөй суроого «айланат».

Демек, суроонун бул түрү жоопто өз алдынчалуулуктун үлүшү болгондо гана «иштейт».

• **Чыгармачыл суроолор.** Эгер суроодо «-со» деген мүчө, шарттуулуктун, божомолдоонун, түкшүмөлдөөнүн белгилери бар болсо, биз аны чыгармачыл суроо деп эсептейбиз. «Адамдардын ар бир колунда беш эмес, үч манжасы болсо, дүйнөдө эмне өзгөрөт эле?», «Жарнамадан кийин фильмдин сюжети кандайча өнүгөт деп ойлойсуз?» ж.б.

• **Баалоочу суроолор.** Мындай суроолор тигил же бул окуяларга, көрүнүштөргө, фактыларга баа берүүнүн критерийлерин айкындоого багытталат. «Эмне үчүн буларды жакшы, ал эми буларды жаман дейбиз?», «Бир сабак экинчисинен эмнеси менен айырмаланат?» ж.б.

• **Практикалык суроолор.** Эгерде суроо теория менен практиканын ортосундагы өз ара байланышты аныктоого багытталса, анда аны практикалык суроо деп атайбыз. «Сиз диффузия кубулушун кадимки турмушта кайсы жерден байкай аласыз?», «Аңгеменин каарманынын ордунда болсоңуз, Сиз эмне кылаар элеңиз?» ж.б.

Бул стратегияны колдонуу тажрыйбасы бардык эле курактагы окуучулар бардык эле типтеги суроолордун маанисин түшүнө тургандыгын көрсөтүүдө. Суроо коюунун аркасы менен биз жагдайды жакшы түшүнүп ага ар кандай көз караштан карай билүүнү үйрөнө алабыз [5].

Демек, бул билим берүү процессин жекелештирүүгө, дифференцияланган окутууну киргизүүгө, окуучулардын негизги окуу көндүмдөрүн натыйжалуу өнүктүрүүгө, окуучуларды окуу процессине тартууга, башталгыч мектепте көп тармактуу мамилени күчөтүүгө, терең ой жүгүрткөн, эмоционалдык акылдуу, ар тараптуу өнүккөн жана чыгармачыл инсандарды калыптандырууга мүмкүндүк берет.

Адабияттар:

1. Бекбоев И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери. -Бишкек: Педагогика, 2003.
2. Лемов Д. Мастерство учителя. Проверенные методики выдающихся преподавателей. -М.: Издательство “Манн, Иванов, Фербер”, 2016.
3. Кыргыз Республикасындагы жалпы орто билим берүүнүн Алкактык Улуттук куррикулуму. -Бишкек, 2010.
4. Смолянина О.Г. Мультимедия в образовании (теоретические основы и методика использования). -Красноярск: КрГУ, 2003.
5. Башталгыч класстын окуучуларынын окуу көндүмдөрүн жакшыртуу. - Бишкек, 2016.